

П.Р. Славейков - Изворът

на Белоногата

*Помежду Ибипча и Харманли
на пътя има една чешка,
която се казва
Ка балдър чешмеси, за нея
живее в
народа следъщото
предание:*

Видиш ли долу в полето,
дет се мержеят, чернеят
дестина дървя върбови?
Там било село Бисерча
в стари години, отколе,
там са родила, живяла
мамина мила Гергана.

Гергана, пиле шарене,
Гергана, кротко агънце,
кат бисер между мъниста
тя била между момите;
първо ѝ либе Никола -
вакло огиче пред стадо
пόμεжду селски ергени!

Гергана още Никола,
двамата лика-прилика,
като два стърка иглика,
двамата млади, зелени,
един за други родени,
един у други влибени,
влибени верно, примерно.

Либил Никола Гергана,
либил я и я задирял;
заран и вечер по извор,
по хора всяка неделя,
по тлъки всяка прилука
и по седенки всяка нощ.

Било то вече посреднощ:
седенките се разиждат -
праща Никола дома ѝ
своята мила Гергана,
китка ѝ цвете поиска.
Гергана тхо говори:
- Късно е, либе, за китка;
месечинка си залезе,
а петли не са попели -
време е сега потайно,
грозна, невярна полунощ;
звезди блещукат над нази, -
змееве, змийски духове
и самодиви-нощянки, -
ще видят, ще ни завидят!
Китка са дава за обич,
кога са зора зазори;

в зори е китка кръвена -
утре ти китка готова.
Дигни са рано да станеш,
утре на нива да идеш,
на изворът ма почакай,
биволи докато напоиш,
аз с бели менци ще дойда
за прясна вода студена,
ще ти дам китка качена
от мое чело на твое,
с тебе за мене да бъде...

Черна им честта, горките,
черна веда ги подслуша,
подслуша, та им завиде,
на зло ги око мернала,
сторила да ги погуби.

Рано ранила Гергана,
станала, та са умила,
пред икони са прекръсти,
тихо са богу помоли.
Росна е китка набрала
и я на чело забола.
Дига кобилца на рамо,
та си на извор отива;
не свари тамо Никола,
най свари бели чадъри -
нощя е везир пристигнал,
с войска си тука застанал.

Гергана вода налива,
бели си крака измива.
Везир пред чадър седеше,
гледал Гергана, чудил са,
чудил са хубост таквази
де са е взела на село.
Гледал я везир, сматрял я
и от сърце я поревнал.
Допраща слуги, вика я.

Везир ѝ дума подума:
- Българко, млада девойко,
що ми си рано ранила
за прясна вода на извор?
- Рано съм, аго, ранила,
за прясна вода студена,
по-рано да си ошетам...
Тейко ми, стара стария,
бърза на нива да идем.

- Ходиш ли, млада девойко,
ходиш ли и ти на нива
да гориш лице снежано,
да косиш ръце нежани?
Ти не си за туй родена,
най си родена, дарена
бяла ханъма да бъдеш,
все по чадаци да ходиш...
Я хайдде, бяла българко,
хайде на Стамбул да идем,
дето ще шеташ на други,
други на тебе да шетат.

- Добре съм, аго, аз тука
при стари баща и майка,

мен не тежи ми шетнята.
Откакто съм са родила,
все тъй съм расла порасла,
кога на нива, на лозе -
на стар бащица на помощ,
кога пък в къщи да шетам -
на мила майка отмяна.

- Ще дойдеш, бяла българко,
ще дойдеш с мене на
Стамбул,
ще дойдеш - друго не бива.

- Жив да си, аго, недей ма!
Как ще оставя баща си,
майка си, как ще замина?

- Туй ли са грижиш и мълвиш?
Не щеш ли и тях да вземем,
да ги заведем с нази си?

- Мили ми, аго, ливади,
свидна ми мала градинка!

- Ливади искай от мене,
все по ливади да ходиш,
каквито искаш градини
и цветя вътре всякакви...

Жално въздъхна Гергана,
умилно дума продума:
- Няма там, аго, по вази,
няма там стени таквизи,
зиме със здравчец обрасли,
лете със сива лиляка;
няма там бяло кокиче,
ни теменужка дъхава
между къдрави шубрачки;
в поля чернока аглика
на всяко равно пладнище,
ни ален божур в странице...
В моята мала градинка
доста е мене, що имам:
всякакви ружи шарени,
шарени, жълто-алени,
дребен босилчец черночек,
син кремък, жълта латинка,
бял кремък, чисто сребърен,
бисерно, росно леденче,
крехка върбица клоната,
стволяста камха рехата,
червен седяночко вечерен,
синкави рокли ранници,
карамфил зимен и летен,
шибей ми кичест ператен
и морав стратул бархатен...
Тез живи цветя няма ги
в вашите, аго, градини!
Там всички расте насила
И дето расте, там вене...
Хубави всичко на село,
охолно, аго, на воля!

- Хубава, млада българко,
защо си толкоз глупава!
Склони ти само да дойдеш,

на Стамбул да те заведе:
да видиш де е хубаво,
да познаш що е охолно!
Аз ще заръчам, щом идем,
да ти изградят градини,
каквито искаш, дето щеш.
И ще направя за тебе
в градини нови сараи
със дванадесет капии,
с триста прозорци джамлии;
с миндери ще ги обградя,
с ястъци ще ги постеля,
да седиш на тях, да гледаш,
додет ти видят очите...

- Стамбул е, аго, за мене
тука, дето съм родена,
а най-хубави сараи -
там онзи моя бащин дом.
Що ми са много капии,
когато мога от една да ходя и
да дохождам?

Що ми са триста прозорци,
когато мога всякога
от едно само прозорче
да гледам деня слънцето
и вечер ясен месечка
с милиони звезди около?
Какви по-светли сараи
от тези небесни сводове?
Какви по-добри миндери
от тази зелена морава.

- Младо, безуно момиче,
ти още нищо не знаеш!
Мене повярвай, послушай,
да си намериш късметът:
бяла ханъма да станеш,
злато, коприна да носиш,
в светли хареми да седиш,
жълти жълтици да нижеш
размесом с дребен маргарец.

- Хубаво, аго, жив ми бил,
но аз съм проста селянка,
не ми се драги харем,
нито свилени премени;
не искам жълти жълтици,
не искам дребен маргарец!
Стига ми това, що имам:
таз огърлица мъниста
и този плетен косичник...
Най-подир, аго, знаеш ли?
Ако не знаеш, да знаеш:
аз съм се клела, заклепа
и клетвата ми вярна е:
първо ми либе Никола -
първо венчило той ще е...

- Колко си проста, безумна!
Та що е твоят любовник
пред мене и пред властта ми?
- Пред тебе, аго, нищо е,
но за мен, знаеш ли, всичко е,
воля аз него, та него...

- Волиш ти него, та него -
отвърна везир сърдито, -
но своя воля ти нямаш,
мойта е воля над тебе,
господар аз съм над тебе,
аз ще ти бъда стопанин...

Гергана дума продума:
- На живот ми си господар,
но на волята не ми си!
Без воля стопан ставаш ти
на мъртво сърце студено...

Смая се везир с Гергана,
вярност в любов ѝ почете,
пусна момата свободна
и надари я богат;
после за помен поръча
изворът чешма да стане.

*

Дюлгери чешма градили,
всело са дума разчуло,
че са Гергана вградили.
Истина било, тъй стана:
залиня мома Гергана
като лист рано ознобен,
залошя, още закрея
кат ран босилек в засуха.
Крея Гергана на крака
нещо ми до три месеца,
легна Гергана на дрехи...

Ходи Никола, дохожда,
води ѝ врачки, знахари,
с разни я билки цериха,
от нищо не ѝ преиде.
Година време не склучи,
богу душица предаде...
Сето я село пожали
и всички са се събрали,
всякой свещица запали...
Моми ѝ венци изплели...
момци ѝ гробник сковали...
От къщи кат я дигнали,
ред я по редом носили,
до тъмен гроб я занесли,
занесли, там оставили...

Никола, верен либовник,
рано ранява у вторник,
та си на гроба отива,
с бял тамян гробът прикадил,
с руйно го винце поприлял
и вощеница запалил...
Върнал са от гроб Никола,
но не са върнал дома си;
и до ден днешен няма го...
Счува се само дълбого
дафарата му, тъмната,
тъжно да свири и тътне,
кога се вести Гергана
там, на чешмата седнала,
на месечинка да преде.

* Най-съвършеното и дълбоко поетическо творение на Славейков, поемата-балада "Изворът на Белоногата" е напечатана за пръв път през 1873 г. в кн. 10 на списание "Читалище". Тя е измежду най-хубавите поеми в българската литература, ако използваме думите на самата поема - "бисер между мъниста" сред тях!

* Има връзка между поемата и стихотворенията на Славейков "Не пей ми се" и "Жетокостта ми се сломи" поради положението на Славейков в периода между 1870-1873 г. и неговата борба. През тези години във връзка с изхода на национално-църковната борба, разгрома на революционната организация, обесването на Васил Левски става особено актуален въпросът за жертвите и жертвеността, струват ли си резултатите всички наши усилия, сравнението между очакваните плодове на победата и реалните завоевания след нея. По същото време в Цариград се пишат още две поеми - "Две тополи или неочаквана среща" (1872) на Цани Гинчев и "Балада или Павле кюпрюсю на Марица, според народното вярване" (1875) на П. Иванов, които също разработват народната легенда за вграждането.

* В критическата литература е изказвано мнението, подето най-напред от Боян Пенев и повтаряно след това многократно до наши дни, че композицията на поемата е слаба, баладичният край не произтича органично от развитието на сюжета.

* Основната тема е спора между палача и Гергана. Едва след като везирът господар изрича непрекословната си заповед - "Ще дойдеш - друго не бива", - едва след това се разгръща истинският спор между тях. Гергана не оспорва неговото формално право да я отвлече насила. Тя оспорва нещо по-съществено и важно в случая за Славейков - всичко, с което пашата иска да я съблазни, няма никаква власт над нея, то не я привлича, тя защитава като по-хубав естествен, красив своя начин на живот. В случая пашата олицетворява градския човек, "цариградското", модерните съблазни на живота, а Гергана "селското", народностно-българското, народните представи за щастие и благодат.

* Чрез образа на Гергана Славейков противопоставя на сладостите и язвите на модерния градски буржоазен живот (неизбежно "ориентализирани" с оглед цариградския им колорит) цялата българска народна мъдрост, нравственост, ред, обичаи, взаимност, любов отпреди настъпването на цивилизацията, патриархалната идилгия, разрушена и стъпкана от настъпващия капитализъм (неизбежно идеализирани в цариградската носталгия и мъка на Славейков в този кризисен час за него). Константин Иречен нарича нашия поет "български Одисей".

* Градинката е един от главите аргументи на Гергана в защита на своя живот и ред, изказани тъкмо след това - "Там всичко расте насила, и дето расте там вене..." Гергана е възплъщение на най-красивите и мечтани черти на българката, като неин неумиращ апотеоз!

* Другият основен мотив в отговорите на Гергана е патриотичният. Тя може да бъде нагледен пример за пълнокръвен патриотизъм, за любов към своята родина, в която пълноценно участват всички съставки на това топло и свързващо човешко чувство - любов към майка и баща, вяръност на годеник, любов към бащин дом, към своето село и край, към своя труд. Неусетно всичката тази любов и вяръност израстват и постигат България, нашата родина. В поемата високото понятие родина е производно от по-конкретното, осезаемо, просто - род!

* През същата година, когато пише поемата, Славейков е написал и една елегия в проза "Чезнение". В нея четем: "... И кога ще бъде - да видя аз пак своята мила родина! Далеч от нея години живот разсипах аз, години от най-хубавите... МЕЧтанията ми се не видяха, желанията ми се не сбъднаха. И ето аз и сега, каквото често в детинството си пред срутената колиба, около която цял ден се трудях да я въздигна! Но срутеното днес не е колиба от базак, а цял живот, е всичко онова, за което не ден един, а цели десетки години съм ся мъчил да го въздигна... О, да си ида искам, там, там, задето сърцето ми чезне... О, дайте, дайте ми моята родина или ми дайте да умра за нея." Русо казва, че "поетът се

възнаграждава, както умее, за някаква несправедливост на съдбата". Поемата е това "възнаграждение" за Славейков, негово духовно завръщане в родината.

* По онова време Славейков живо се интересува от проблемата за противоречията на прогреса. Независимо от идеалните подбуди във възрожденската борба тя съгласно неумолимите закони на общественото развитие открива път на буржоазните порядки у нас. В една статия на "Читалище" през същата година (тогава Славейков е и негов редактор) четем: "Сляпото стремление да ся изравним с чужденците и да станем уж и ний като тях, направило ни е да презираме нашето си и да не ни аресва всичко наше. Колкото отиваме уж напред, толкоз повече ся отдалечаваме от живота на бащите си и дедите си и толкоз повече приближаваме към израждане, без да ся усещаме и даже като ся лъжем в умът си, че настигаеме уж онези, които виждаме напреде си в пътя на живота. Ний почти съвършено занемарихме онзи простият наш семействен живот, в който сме порасли.

* Поемата има леко загадъчна композиция. В нея има вътрешни поетически мотиви, свързани с баладически край. В случая баладичното изведнъж дава ново, трагично осветление на цялата идилия, надхвърля битовия сюжет и го довежда до степента на народна драма. Гергана, Никола, патриархалната идилия, вековечният ритуал на някогашния живот стават цената, жертвата на напредването. Мотивът за жертвите, зазвънял у Славейков от неочакваните резултати на църковно-националната борба, се разраства до размерите на народна трагедия. По този начин се е получила оригиналната композиция на тази поема, чийто сюжет е обречен от трагично-баладични мотиви, изправили ни лице с лице към НЕизвестността и Необходимостта, чиято жертва става Гергана. В народния мит за враждането възрожденското съзнание на Славейков търси опора под бремето на тежките морални проблеми на прогреса в онова време.

* Поемата е музикално най-издържаното произведение на Славейков.